

Konečný, Lubomír; Merta, Jiří

**Odkryv kachlových kamen na drobné středověké fortifikaci pod
Novým Hradem, okr. Blansko**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada
uměnovědná. 1977-1978, vol. 26-27, iss. F21-22, pp. 44-45*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110717>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

určení jejich původu, ani umístění na újezdské stavbě. Rozhodující význam pro řešení těchto otázek může mít s největší pravděpodobností jen zevrubnější průzkum v areálu kostela a v okolí farní budovy.

Alena Kalinová

ODKRYV KACHLOVÝCH KAMEN NA DROBNÉ STŘEDOVĚKÉ FORTIFIKACI POD NOVÝM HRADEM, OKR. BLANSKO

Při zjišťovacím archeologickém průzkumu zmíněné lokality v 1. 1972–1975 došlo k překvapujícímu objevu. Přizemí někdejší dvoupatrové dřevěné obdélné stavby (asi 12×8 m) situované na vrcholu skalnatého opyše novohradské ostrožny a opevněné dvěma příkopy, bylo vybaveno honosnými kachlovými kamny. Zbytky kachlí se koncentrovaly kolem dochovaného obdélného soklu kamen, stavěného z kamenů na hlínu. Na základě neobyčejně bohatého archeologického materiálu získaného při zjišťovacím průzkumu objektu a na základě dalších umělecko-historických souvislostí v rámci regionální historiografie lze existenci zmíněné fortifikace spolehlivě datovat do třicetiletí před rok 1470.¹ Datování objektu potvrzuje nálezy tří dvojic ukončujících článků kamen v podobě obdélných hliněných destiček s reliéfy erbů rodu pánů z Kunštátu, Boskovic a erbu se dvěma vodorovnými pruhy v horní části štítu, náležející snad větví pánů z Kunštátu, nebo jinému moravskému rodu.² Z genealogického spojení kunštátského a boskovického rodu na Novohradském panství plyne, že erby a tedy i kamna pocházejí z dvaceti let před r. 1460, kdy seděli na Novém hradě bratři Jindřich a Ješek z Boskovic. Kunštátský erb pak souvisí s Jindřichovou manželkou Kateřinou, dcerou Smila Kroupy z Kunštátu³ a zbývající erbovní znak lze přičíst dosud neznámé manželce Ješkové.

Získaný náleznový soubor dovoluje kamna v základních rysech hypoteticky rekonstruovat. Jejich substrukci tvořil zmíněný kamenný sokl rozměrů 170×110 cm, na němž spočívala spodní část kamen z komorových kachlí bez čelní vyhřívací stěny se čtvercovým ústím (nejmasovější výskyt). Nástavcovou část kamen tvořily (patrně kromě řady kachlí téhož typu, avšak s obdélným ústím o kratší straně 12,5 cm) komorové kachle s čelní, reliéfně pojednanou vyhřívací stěnou kvadratického a obdélníkového formátu (21,5×21,5; 37×21,5 cm). Kachle s kvadratickou čelní stěnou měly kuželovitou celouzavřenou komoru a vykazují 3 reliéfní motivy: Vepsaný kruh s motivem melusiny (2 exempláře), vepsaný kruh s dvouocasým korunovaným lvem (2 exempláře) a gotickou kruzbu z obloukovitých výsečí s vepsanými trojlísty a čtyřlísty (2 exempláře). Předpokládat musíme v tomto formátu ještě typ stěnového kachle výklenkového s čelní stranou prolamovanou architektonickým motivem gotické kruzby, který se dochoval jenom fragmentárně (2 exempláře). Kachle obdélného formátu (na výšku) měly polovalcovou komoru proříznutou elipsovým vyhřívacím otvorem a ve spodní ploše ještě polooválnou výsečí o poloměru asi 3 cm. Reliéfní stěna byla pojednána třemi základními motivy: Sv. Jiří s drakem (2 exempláře), dvojice kozorohů vzpínajících se na dostředně komponovaný strom s listy, plody a sedící veverkou požirající žalud (2 exempláře), a konečně Adam a Eva před stromem poznání (4 exempláře). Nástavcová část kamen byla nahore uzavřena hliněnou klenbou, do níž byly konkávně (ústím dovnitř) zasazeny nádobkovité-hrncovité kachle s kruhovým ústím o průměru 12 cm (dochovány fragmenty minim. 6 ks). V jejich komorách jsou proraženy malé kruhové záchytné otvory. K římsce nástavcové

¹ Podrobně L. Konečný-J. Merta, *Zjišťovací průzkum středověkých fortifikací v okolí Nového hradu u Adamova*. Sborník Archeologia-Historica I, Brno 1976, 231–252.

² Srov. např. J. Pilnáček, *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, 111, 126, 136, 336; J. Siebmachers *Wappenbuch IV*. Nürnberg 1889, tab. 135.

³ V. Brandl, *Libri citationum et settentiarum*. Brno 1887, III. č. 938 a ZDO X, 381.

části kamen byly nahoře přilepeny destičky s erbovními reliéfy na způsob cimbuří. Nároží kamen byla osazena tordovanými sloupky o průměru přes 2 cm. Koncentrace zlomků nádobkovitých kachlí v nejspodnější vrstvě na podlaže kamen a soustředění drtivé většiny kachlí nástavcové části těsně u kamenného soklu, jakož i široký rozptýl komorových kachlí bez čelní stěny svědčí o tom, že klenba s nástavcovou částí byla sražena kolmo dolů nejspíše pádem dřevěného stropu stavby.

Kachle se typologicky vcelku hlásí do doby kolem poloviny 15. století. Šlo o technicky i umělecky poměrně velmi vyspělá pozdněgotická kamna, uplatňující funkční principy kachlí stěnových (nikových) a komorových, jejichž největší rozkvět v Čechách spadá do druhé poloviny 15. století.⁴ Z technologicky pokročilejšího maďarského prostředí známe obdélné kachle s poloválcovou komorou již z konce 14. a z první poloviny 15. století (v paláci Buda po r. 1408), rovněž tak motiv korunovaného lva, meluzíny či dubu s plody.⁵ Výtvarné podání maďarských, často již glazovaných kachlí je však oproti našemu nálezu většinou podstatně naturalističtější, plastičtější, s typickou kompoziční přeplněností.⁶ V rekonstruované podobě našich kamen nacházíme dobově obecné konstrukční a kompoziční zásady, jako u nejstarších známých kachlových kamen 14.–15. století ve středoevropském prostředí, přičemž povaha jejich reliéfní výzdoby je zařazuje do nejstaršího horizontu tzv. kamen rytířských.⁷ Zajímavý je současný výskyt vyspělých typů komorových a nikových kachlí s kachly nádobkovitými s kruhovým ústím, které jsou považovány za všeobecně starší. Reliéfní výzdoba čelních stěn motivově charakteristická pro rytířská kamna poloviny 15. století, byla ve své době v domácím prostředí projevem výtvarně pokročilým, a zejména z hlediska kompoziční stavby značně vyzrálým, takže jej na základě dosavadních znalostí nelze zařadit do kontextu soudobých regionálně činných dílen.

Lubomír Konečný, Jiří Merta

⁴ Z. Smetánka, *K morfologii českých středověkých kachlů*. PA LX, 1969, č. 1, 252.

⁵ Srov. I. Holl, *Középkori kályhacsempék Magyarországon I.* Budapest Régiségei XVIII, 1958, 211 n.

⁶ Srov. též P. J. Michna, *Archäologische Nachweise der Mährisch-Ungarischen Beziehungen im 15. Jahrhundert*. Folia Archeologica XXV, 1975, 179 n.

⁷ Srov. P. Holl, l. c. 1958, 294 n. aj.; R. F. Franz-Berdau, *Entstehung und Frühformen des Kachelofens*. Forschungen und Fortschritte XXXII, 1958, 182 n.; R. Franz, *Kachelofen*. Gratz 1969.